

ეკონომიკის აგრარული სექტორის განვითარების მაკროეკონომიკური ასპექტები

ეკონომიკის აგრარული სფეროს განვითარების დაბალი დონე ერთ-ერთი მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემაა, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა მთავარი ეკონომიკური ამოცანა, რომლის გადაჭრაც დარგში (და მთლიანად ეკონომიკაში) სისტემური და კარდინალური რეფორმების გატარებასა და ფართო სახალხო-მეურნეობრივ მიდგომას მოითხოვს.

აგრარული რეფორმის ეფექტურობის მთავარი კრიტერიუმი უნდა იყოს: აგროსასურსათო სფეროში ეკონომიკური ზრდის იმ დონემდე მიღწევა, როდესაც მოსახლეობის ყველა ჯგუფი უზრუნველყოფილი იქნება მაღალი ხარისხისა და ხელმისაწვდომი ფასების ადგილობრივი წარმოების აგროსასურსათო საქონლით; სასურსათო უსაფრთხოების მიღწევა; თვითუზრუნველყოფის დონის ზრდის პარალელურად აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის გაფართოება და აგრარული სფეროს უცხოური ვალუტით მომარაგება, და ამით, აგროსამრეწველო კომპლექსის ეკონომიკის გამყარება; აგროსასურსათო წარმოების ბაზაზე მრავალფუნქციური ეკონომიკის შექმნა. რამდენადაც, აგრარული მიმართულების განვითარება თავისთავად მულტიპლიკაციურ ზემოქმედებას მოახდენს ეკონომიკის ისეთ სფეროებზე, როგორიცაა: სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობა, მსუბუქი მრეწველობა, ქიმიური მრეწველობა, ტრანსპორტი, მშენებლობა და სხვა. რაც უზრუნველყოფს ამ (და არა მარტო ამ) სფეროებში დასაქმების, შემოსავლების ზრდას და დემოგრაფიული და სოციალური ფონის გაუმჯობესებას; საბოლოოდ კი მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს, ასკ-ს მოდერნიზაციასა და მისი გადასვლას განვითარების ინოვაციურ მოდელზე.

ჯერ განვიხილოთ პირდაპირი მიზეზები, რომლებიც უშუალოდ განაპირობებენ სფეროს დაბალეფექტურობას, დაბალკონკურენტუნარიანობას, ესენია:

- წვრილგლეხური მეურნეობების დომინირება, ნატურალური მეურნეობის მაღალი ხვედრითი წილი და წარმოების კონცენტრაციის დაბალი დონე. შედეგად არაა უზრუნველყოფილი მასშტაბის ეფექტის რეალიზება;

- რეალური ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა – გაუმართავი ირიგაციისა და მელიორაციის სისტემები, შედეგად ვერ ხერხდება მცენარეების მორწყვა რაც მისი დიდი ნაწილის განადგურებას იწვევს არასასურველი კლიმატური პირობებისას; სასაწყობო მეურნეობებისა და პროდუქციის შენახვის სპეციალური (ელევატორული, სამაცივრე და სხვ.) სისტემების არარსებობა, რაც პროდუქციის სეზონურობას განაპირობებს; მოუწესრიგებელი საგზაო ინფრასტრუქტურა, რაც ართულებს პროდუქციის მიტანას გასაღების ბაზრებზე და აძვირებს მის თვითღირებულებას; ბუნებრივი აირის, ელ. ენერგიის და სასმელი წყლის მიწოდებაში არსებული პრობლემები და სხვა.

- აგრარული მეურნეობების დაბალი ტექნოლოგიური დონე – ბუნებრივია დაბალრენტაბელური წვრილგლეხური მეურნეობები, იყენებენ პრიმიტიულ შრომის საშუალებებს, დრომოჭმულ ტექნოლოგიებს, მათ არ მიუწვდებათ ხელი სფეროში არსებულ თანამედროვე მიღწევებზე. ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დეფიციტი განსაკუთრებით არის მაღალმთიან რეგიონებში სადაც განსაკუთრებით დაბალია შრომის მწარმოებლურობა;

- ინოვაციური სისტემის განუვითარებლობა – სფეროში ვერ ხერხდება ვერც ინოვაციების შექმნა და ვერც უკვე არსებულის ათვისება. ინოვაციების შექმნა-ათვისების გარეშე კი შეუძლებელია არათუ საერთაშორისო, არამედ, საშინაო ბაზარზეც პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა;

- ენერგომატარებლებზე მაღალი ფასები, რაც ზრდის მინის დამუშავების ხარჯებს და, მაშასადამე, საბოლოო პროდუქტის ფასს.

- ფასების დისპარიტეტი სოფლის მეურნეობასა

და სახალხო მეურნეობის სხვა დარგებს შორის – აგრარულ პროდუქციისა და დანარჩენი საქონლის (მათ შორის აგრარული სექტორისთვის საჭირო მასალებსა და ტექნიკაზე) ფასებს შორის დიდი სხვაობა აგრარულის საზიანოდ, რაც განაპირობებს ერთის მხრივ, სოფლის მეურნეობის საქონლის მაღალ თვითღირებულებასა და დარგის დაბალრენტაბელობას, ხოლო, მეორეს მხრივ, აგრომწარმოებლების დაბალშემოსავლიანობას სხვა სექტორში დასაქმებულებთან შედარებით (მათ საქმიანობიდან მიღებული ამონაგები ელემენტარული საარსებო და საყოფაცხოვრებო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად არ ყოფნით). საბოლოოდ ეს იწვევს არასასურველ შიდამიგრაციულ პროცესებს (სოფლიდან მოსახლეობის მიგრაციას ქალაქად);

• სოციალური ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა (მისი ჩამორჩენა ქალაქთან შედარებით) – სოფლად საავადმყოფოების, სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ობიექტების, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების არარსებობა, მოუწესრიგებელი კომუნალურ-საყოფაცხოვრებო-საბინაო, სატრანსპორტო მეურნეობა და სხვ. სოციალური ინფრასტრუქტურის ამოცანას წარმოადგენს ნორმალური ცხოველმოქმედება, კვლავწარმოება და სამუშაო ძალის მიმაგრებასოფლად. მისი მოუწესრიგებლობა კი განაპირობებს დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუარესებას, სოფლის ახალგაზრდობისგან დაცლასა და შესაბამისად შრომის ნაყოფიერების შემცირებას.

ფაქტორები რომლებიც ირიბად განაპირობებენ დარგის დაბალ კონკურენტუნარიანობას და ხელს უშლიან მის განვითარებას – სოფლის მეურნეობის გადამამუშავებელი მრეწველობის დარგების განუვითარებლობა, შედეგად ვერ გამოიყენება საშინაო მოთხოვნის პოტენციალი; სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობის სტაგნაცია; შხამქიმიკატებისა და აგროქიმიური მრეწველობის განუვითარებლობა; კოოპერაციისა და ინტეგრაციის დაბალი დონე სოფლის მეურნეობას, მის გადამამუშავებელ მრეწველობასა და სავაჭრო ქსელებს

შორის. რაც განაპირობებს აგრარულ ნედლეულზე დაბალ მოთხოვნას; აგროსასურსათო ბაზრის ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა და მასთან სოფლის მეურნეობის მწარმოებლების რთულად ხელმისაწვდომობა; აგროსასურსათო სავაჭრო ქსელის მაღალი მონოპოლიზაცია; ვიწრო საშინაო ბაზარი და მისი მცირე მსყიდველუნარიანობა, რაც იწვევს აგროსასურსათო საქონელზე დაბალ სამომხმარებლო მოთხოვნას და სხვ.

ცალკე შეიძლება განვიხილოთ ისეთი ირიბი ფაქტორი, როგორიცაა, მაკროეკონომიკურ რეგულირებაში არსებული ხარვეზები, კერძოდ:

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში – მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, სავალუტო პოლიტიკის შეუსაბამობა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობასთან და ინტერესებთან, ეროვნული ბანკის მიერ საკრედიტო სისტემის არასათანადო რეგულირება და ზედამხედველობა. აღნიშნული ფაქტორები განაპირობებენ: მაღალი სარგებლის განაკვეთს; საკრედიტო ბაზრის მონოპოლიზაციას; ვაჭრობის და არა რეალური სექტორის წახალისებას; დოლარიზაციის მაღალ დონეს; ეროვნული ვალუტის მოჭარბებულ კურსს და შესაბამისად იმპორტის სტიმულირებას, ექსპორტის შეზღუდვას და სხვა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილთაგან ერთ-ერთი უარყოფით ტენდენციას, საბანკო-საკრედიტო და სადაზღვევო სისტემის მონოპოლიზაციის მაღალი დონე. რამდენადაც მისი საბოლოო შედეგი არის ის, რომ ზემოგებას გამოდევნებული, დაბალრისკიანი (ძირითადად სავაჭრო) ოპერაციებზე ორიენტირებული საბანკო და სადაზღვევო მონოპოლიები არ არიან დაინტერესებული მაღალრისკიანი აგრარული სექტორით – ბანკები არ იძლევიან არც მოკლევადიან, და მითუმეტეს, გრძელვადიან კრედიტებს წვრილგლეხურ და ფერმერულ მეურნეობებზე, რასაც ისინი ყველაზე მეტად საჭიროებენ. (ეს დასტურდება ეროვნული ბანკის 2012 წლის მონაცემებით – კომერციული ბანკების ეროვნულ ეკონომიკაზე გაცემული სესხებიდან მხოლოდ 1,07 პროცენტი მოდის სოფლის მეურნეობაზე, მაშინ როდეს-

საც 47,6 პროცენტი მოდის ვაჭრობაზე) **ფერმერული მეურნეობებისთვის მიუღებელია კრედიტის აღების პირობები** (მოკლევადიანობა, მაღალი პროცენტი, ლიკვიდური ქონებით დატვირთვით მოთხოვნა და სხვ.), **სადაზღვევო კომპანიები ფაქტობრივად არ აზღვევენ აგრარულ რისკებს**. ამის მაჩვენებელია ეროვნული ბანკის სტატისტიკა, რომლის მიხედვით სადაზღვევო ბაზრის სტრუქტურაში აგროდაზღვევა საერთოდ არაა წარმოდგენილი;

საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკაში – ბიუჯეტიდან ნაკლებად ხდება (რეფორმებამდე) აგრარული სფეროს სუბსიდირება, განსაკუთრებით ეს ეხება მხარდაჭერის ისეთ ირიბ ფორმას, როგორიცაა **საფასო მხარდაჭერა; არ გამოიყენება დარგის ხელშეწყობის ისეთი ქმედითი მექანიზმი, როგორიცაა სახელმწიფო შესყიდვების სისტემა; გამოყენებული საგადასახადო პრეფერენციების სისტემა უმნიშვნელო და არაეფექტურია და სხვ.**

საგარეო-ეკონომიკურ პოლიტიკაში – ზედმეტად ლიბერალურია საბაჟო-სატარიფო პოლიტიკა, არ გამოიყენება ბაზრის დაცვის საერთაშორისო შეთანხმებებით ნებადართული მექანიზმებიც კი (ანტიდემპინგური, დაცვითი, სანიტარული და სხვ.), ვერ ხერხდება რიგი ქვეყნების მხრიდან (ევროკავშირი, აშშ) შემოთავაზებული სავაჭრო პრეფერენციების სისტემების ათვისება, ვერ გამოიყენება ეკონომიკურად მომგებიანი პოტენციური სავაჭრო-პარტნიორი ქვეყნების ბაზრების პოტენციალი და სხვა.

ასევე შეიძლება ცალკე ფაქტორებად გამოვყოთ ანტიტრესტული რეგულირების არარსებობა, პროდუქციის ხარისხის არასათანადო კონტროლი, აგროსასაქონლო და საფონდო ბირჟების განუვითარებლობა და სხვ.

აქ მოკლედ ხაზი უნდა გავუსვათ ერთ ფაქტორს – აგროსასაურსათო ბაზრის მნიშვნელოვანი სეგმენტები მსხვილი აგროიმპორტიორების მხრიდანაა მონოპოლიზებული. რასაც ისინი ახერხებენ აგრესიული დემპინგის, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის – დაბალი ხარისხი – დაბალი ფასების მეთოდის გამოყენებით; მათ არც თუ იშვიათად ლობირებენ სახელმწიფო მოხელეები; ზოგჯერ პროცესს ხელს უწყობს კანონმდებლობაც კი (მაგალითად, სახელმწიფო შესყიდვების კანონი, რომელიც აგროსასაურსათო (დანებისმიერი) საქონლის შესყიდვისას პრიორიტეტს არა საქონლის მაღალ ხარისხს (რომელიც ქართულ პროდუქციას ახასიათებს) არამედ, დაბალ ფასს (რაც უცხოური ნაწარმისთვისაა დამახასიათებელი) ანიჭებს). ეს საბოლოოდ განაპირობებს მრავალ აგრარულ პროდუქციაზე ფასების თვითღირებულების ზღვრამდე, და შესაბამისად, ეროვნული აგროსასაურსათო მწარმოებლების მოგების ნულოვან დონემდე შემცირებას.

დღეისათვის ხელისუფლებამ აგრარული მიმართულება ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტულ მიმართულებად გამოაცხადა, შემუშავდა სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის სამთავრობო პროგრამა. განვიხილოთ მისი ძირითადი მიმართულებები და თუ რამდენად შეუწყობს

ის ხელს სფეროში არსებული პრობლემების აღმოფხვრას.

ჯერ შევეხოთ დაგეგმილ და მიმდინარე სამთავრობო პროგრამის მთავარ მიმართულებებს, **ესენია:**

- **მცირე მიწიანი ფერმერების დახმარების პროგრამა** – ხორციელდება ვაუჩერული ფორმით და გულისხმობს სამი კატეგორიის მცირემიწიანი ფერმერებისთვის (რომელთაც საკუთრებაში აქვთ 0-დან 5 ჰექტრის ჩათვლით სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთი), მიწის უფასო დამუშავებას (მოხვნასა და გაფხვიერებას) და ნედლეულისა და ინვენტარის გარკვეულ ფარგლებში უფასო შეძენის შესაძლებლობას. ამისათვის შესყიდულ იქნა ტრაქტორები, მოტობლოკები, მისაბმელები და სხვა ტექნიკა, შეიქმნა სპეციალიზებული მაღაზიები და სხვ.;

- **შელავათიანი აგროკრედიტის პროექტი** – ითვალისწინებს: მცირეფერმერებისთვის (რომლებიც არ არიან მცირე ფერმერთა ხელშეწყობის პროგრამის ბენეფიციარები) 5 000 ლარამდე უპროცენტო სასაქონლო კრედიტის (განვადების) შეთავაზებას ერთი სეზონის ვადით, საშუალო და დიდი ფერმერებისთვის 5 000-დან 100 000 ლარამდე არაუმეტეს 7-8 პროცენტიანი კრედიტის მიცემას 1 წლამდე ვადით, სასოფლო-სამეურნეო სანარმოებისთვის 1 მილიონ ლარამდე საშუალოდ 3 პროცენტიანი გრძელვადიანი კრედიტის აღების შესაძლებლობას;

- **სასოფლო-სამეურნეო სანარმოებისა და ინფრასტრუქტურის დაფინანსების პროექტი** – გულისხმობს სასაწყობო, დამფასოებელი, სამაცივრე, სასათბურე მეურნეობებისა და თანამედროვე ფერმების, გადამამუშავებელი სანარმოების და სხვა განვითარების ინიციატივების იაფი და გრძელვადიანი ფულადი რესურსით მხარდაჭერას. მენარმეთათვის ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი ამ ტიპის სესხებზე იქნება საკმაოდ დაბალი, დაახლოებით 3%;

- **საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის პროგრამა** – გულისხმობს სამელიორაციო, სადრენაჟე და მთლიანად საირიგაციო სისტემების მოწესრიგებას, რისთვისაც შეძენილ იქნა სპეც-ტექნიკა;

- **საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურების შექმნა** – სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების ეფექტურად განხორციელებისთვის მთელი საქართველოს მასშტაბით ადგილზე ყოველდღიურ რეჟიმში გლახებსა და ფერმერებზე კონსულტაციების განწევა;

- **შემუშავებულია ევროკავშირთან თანამშრომლობით სოფლის მეურნეობის განვითარების პროექტი** – გულისხმობს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების მხარდაჭერას და სხვ.

თავდაპირველად განვიხილოთ რამდენად საკმარისია და რამდენად შეუწყობენ აღნიშნული სახელმწიფო ღონისძიებები სფეროს დაბალეფექტურობის, დაბალ-კონკურენტუუნარობის განმაპირობებელი ჩვენ მიერ ზემოთ ჩამოთვლილი პირდაპირი და ირიბი ფაქტორების ნეიტრალიზებას.

ერთ-ერთ მიზეზად ჩვენ დავასახელებთ **კონცენტრაციის დაბალი დონე**. მის ამაღლებას ხელი უნდა

შეუწყოს კოოპერაციული გაერთიანებების შექმნამ. მის გარეშე წარმატების მიღწევა კონკურენტულ ბაზარზე შეუძლებელი იქნება. როგორც წესი, კოოპერაციაზე დაფუძნებული აგრარული მეურნეობები ეკონომიკურ კავშირებს წმინდა საბაზრო ურთიერთობებზე ამყარებენ. მათსა და მომხმარებელს შორის შუამავალი კი სამომხმარებლო, გადამამუშავებელი და სხვა სახის კოოპერაციებია. დაგეგმილმა სამთავრობო ღონისძიებებმა, განსაკუთრებით დაკრედიტების სისტემამ და ევროკავშირის კოოპერაციებზე დახმარების პროგრამამ გარკვეულწილად ხელი უნდა შეუწყოს ამ პროცესს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თავისუფალი ბაზრის პირობებში კოოპერაციებიც ვერ შექმნიან გამსხვილების საკმარისი ხარისხს კონკურენტუნარიანობის მოპოვებისთვის საშინაო და განსაკუთრებით საგარეო ბაზრებზე. ამისათვის აუცილებელია კონცენტრაციის კიდევ უფრო მაღალი დონე, სპეციალიზებული და მრავალდარგოვანი აგროსამრეწველო მიმართულებების შექმნა აგროსამრეწველო ჯგუფების, კლასტერების სახით, ორგანიზაციულ-ინსტიტუციური სტრუქტურით – ჰოლდინგები, ასოციაციები, რომლის ფარგლებში შეიძლება შედიოდნენ საკრედიტო-ფინანსური დაწესებულებები და სხვა. ინტეგრირებულმა ასკ-ს კოოპერაციამ უნდა მოიცვას აგრარული ნედლეულის წარმოება, ტრანსპორტირება, შენახვა, გადამამუშავება, საბოლოო პროდუქტის რეალიზაცია, მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგება, სამეცნიერო-კვლევითი-საკონსულტაციო მუშაობა და სხვა.

აღნიშნულ სისტემაში სოფლის მეურნეობის მწარმოებლების ჩართულობა (მაგალითად წილების, აქციების პაკეტის ფლობის სახით და სხვ.) უნდა იყოს რაც შეიძლება მაღალი – მათ უნდა შეეძლოთ სასაოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებიდან მოხმარებამდე მთელ ჯაჭვში წარმოქმნილ მოგების ფორმირებასა და გადანაწილებაში მონაწილეობის მიღება (ეს ხელს შეუწყობს ასკ-ის ფარგლებში ქვედარგებს შორის შემოსავლების კუთხით არსებული ღრმა დისპარიტეტის აღმოფხვრასაც). რა თქმა უნდა, ამისთვის დაგეგმილი სამთავრობო პროგრამები

საკმარისი არ იქნება. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, საწყის ეტაპზე, სახელმწიფომ თვითონ შექმნას აგრარული სექტორის მომსახურე თუნდაც რამოდენიმე კლასტერული გაერთიანება სხვადასხვა რეგიონში.

ერთ-ერთი ფაქტორია – დარგის ინფრასტრუქტურა, რომლის გარკვეული მიმართულებების მონესრიგებაც პროგრამის ფარგლებში გათვალისწინებულია. თუმცა, პროდუქციის შენახვის მეურნეობების მხოლოდ ინიციატივების დაკრედიტებაა პროგრამით გათვალისწინებული. მიგვაჩნია, რომ მთავრობამ, საწყის ეტაპზე, ვიდრე სფერო არ მიაღწევს რენტაბელობის აუცილებელ, კერძო სექტორისთვის მიმზიდველ დონეს, თვითონ უნდა უზრუნველყოს ასეთი მეურნეობების შექმნა, სახელმწიფო რეზერვების შესაქმნელად და დაბალშემოსავლიანი ფერ-მერული მეურნეობების მომსახურებისთვის.

პროგრამის მიღმა რჩება სოციალური ინფრასტრუქტურის მონესრიგება, რაც მთავრობის მხრიდან აუცილებლად გადასაჭრელ საკითხად რჩება. მის გარეშე, როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, ძნელი იქნება სოფლად ახალგაზრდების „დაკავება“ და იქ კვალიფიკაციური კადრების მიზიდვა.

რაც შეეხება ტექნოლოგიური და ინოვაციური ჩამორჩენის საკითხს. ის მოითხოვს მსხვილი კაპიტალდაბანდების განხორციელებას. ამისათვის კი აუცილებელია როგორც ადგილობრივი ასევე უცხოური პოტენციური ინვესტორების გააქტიურება.

დღეისათვის ამ კუთხით სიტუაცია არასაიმედოა – უცხოური ინვესტიციები არ შემოდის დაბალრენტაბერულ და სარისკო აგრარულ სფეროში (პირდაპირ უცხოური ინვესტიციებიდან სოფლის მეურნეობასა და თევზჭერაზე 2011 წლის მონაცემებით მოდის მხოლოდ 1,3 პროცენტი); ადგილობრივი აგროიმპორტიორები, რომლებიც, არც თუ იშვიათად, თვითონ წარმოადგენენ ამა თუ იმ ფორმით აგრარული მეურნეობისა (მაგალითად სასათბურე მეურნეობის) თუ სხვა მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის (მაგალითად აგროსაწყობების) მფლობელებს, და, რომლებიც ფაქტობრივად წარმოადგენენ მიმართულების ერთ-ერთ პოტენციურ

შიდა ინვესტიორებს, ადგილობრივ ბაზარზე პროდუქციის შემოტანას ამჯობინებენ მის ადგილზე წარმოებას, რამდენადაც სახელმწიფო თავის ეკონომიკური პოლიტიკით ახალისებს იმპორტს და არა ქვეყნის შიგნით წარმოებას.

რა თქმა უნდა მხარდაჭერის ფარგლებში დაგეგმილი გარკვეული ღონისძიებები (იაფი კრედიტის პროგრამა) მხოლოდ გარკვეულწილად შეუწყობს ხელს დარგში ინვესტიციების გაფართოების პროცესს, რამდენადაც მთავრობა ახდენს პროცენტის სუბსიდირებას, ხოლო, სესხის დაფარვის რისკი ბანკებს ეკისრება. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ბანკებმა ეს რისკი თავის თავზე აიღონ და მოახდინონ აგრარული სექტორის მასშტაბური დაკრედიტება. პროგრამის ეფექტურობის გაზრდისთვის აუცილებლად მიგვაჩნია, რომ ამ მხრივ გარანტირად მთავრობა გამოვიდეს. ამასთან, თუ არ იქნა მკაცრი სახელმწიფო ზედამხედველობა, დაბალპროცენტიანი კრედიტები არა აგრარულ, არამედ, ისევ, უფრო მომგებიან, სავაჭრო და იმპორტის სფეროში მოხვდება.

პროგრამის მიღმა დარჩენილი და მწვავე პრობლემად რჩება აგროდაზღვევის საკითხი. დაზღვევა ფინანსური მხარდაჭერის ძლიერ საშუალებას წარმოადგენს. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სანაყის ეტაპზე მთავრობამ მოახდინოს აგრორისკების დაზღვევა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთოდ პროგრამის მიმდინარეობა უნდა ექვემდებარებოდეს მკაცრ სახელმწიფო კონტროლს, რამდენადაც, როგორც მოსალოდნელი იყო, სუსტი ზედამხედველობის პირობებში, ადგილი ჰქონდა კორუფციასა და კომერციულ თაღლითობებს (კორუფციას თვით სოფლის მეურნეობის სამინისტროში, ვაუჩერების არამიზნობრივად გამოყენების არც თუ იშვიათ შემთხვევებს), რაც საფრთხეს უქმნის პროგრამის ეფექტურობას.

დარგის მატერიალურ-ტექნიკურ განახლებას მხოლოდ გარკვეულწილად შეუწყობს ხელს პროგრამის ფარგლებში ტექნიკის (ტრაქტორების) შეძენა. **აქ დიდი როლის შესრულება შეუძლია ლიზინგს.** საქართველოში სალიზინგო ოპერაციებს ფაქტობრივად მხოლოდ ბანკები ასრულებენ, ისიც ფორმალურად, მიუხედავად იმისა, რომ ლიზინგური ოპერაციების რისკი უფრო ნაკლებია, სხვა საბანკო პროდუქტთან შედარებით, მისი ხასიათიდან გამომდინარე, რამდენადაც თვითონ ლიზინგის ობიექტით არის სესხი უზრუნველყოფილი. აუცილებლად მიგვაჩნია ლიზინგური ოპერაციების გაფართოება მძლავრი სახელმწიფო ლიზინგური ფირმების შექმნითა და უცხოური სალიზინგო კომპანიების მოზიდვით. ის სწრაფი ტექნოლოგიური გადაიარაღების საშუალებას მოგვცემს და ხელს შეუწყობს თანამედროვე ტექნოლოგიების ბაზრის ფორმირებასაც ქვეყანაში.

ამასთან, დარგში კაპიტალდაბანდების გაზრდისთვის მთავარია სფერო გახდეს შემოსავლიანი, მომგებიანი. ამისათვის კი სანაყის ეტაპზე აუცილებელია დარგის სახელმწიფო საფასო მხარდაჭერა. მისი აუცილებლობა განპირობებულია ასევე მოსალოდნელი ჭარბწარმოების ნეგატიური შედეგების (ფასების პროდუქციის

თვითღირებულების ზღვრამდე შემცირების) თავიდან ასაცილებლად.

აგრარული ფასებისა და ფერმერული შემოსავლის პოლიტიკას იყენებს თითქმის ყველა განვითარებული ქვეყანა და მიზნად ისახავს ისეთი ეკონომიკური მაჩვენებლების დაკვირვება-შენარჩუნებას, როგორიცაა: **საწარმოო დანახარჯები, ფასების პარიტეტი სამრეწველო და სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე, ფერმერების შემოსავლები და სხვ.**

უცხოეთის ქვეყნებში ასკ-ში ფასწარმოქმნის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის შესყიდვის ფასების მისი წარმოებისა და რეალიზაციის საზოგადოებრივ აუცილებელ ხარჯებთან შესაბამისობაში მოყვანა. ამასთან, ცდილობენ გაითვალისწინონ მსოფლიო ბაზრის ფასების დინამიკა. ფასების მნიშვნელოვან ფუნქციად რჩება სოფლის მეურნეობის შემოსავლების რეგულირება მისი შემდგომი განვითარების უზრუნველსაყოფად. ფასწარმოქმნის სისტემა ითვალისწინებს ოპერატიულ დაკვირვებას წარმოების საშუალებების, სოფლის მეურნეობაში დანახარჯებისა და შემოსავლების, აგრარული პროდუქციის ფასების დინამიკაზე.

საფასო მხარდაჭერა (რეგულირება) უცხოეთის განვითარებულ ქვეყნებში თითქმის ერთნაირია და გულისხმობს: ფასების მერყეობების ქვედა და ზედა ზღვრების დანესებას და ამით ინდიკატური ან პირობითი ფასების სახელმწიფო მხარდაჭერას;

მაგალითად აშშ-ში სახელმწიფო მხარდაჭერის ფარგლებში არსებობს ორი სახის ფასები: **მიზნობრივი (გარანტირებული) ფასები**, რომელიც ვრცელდება სოფლის მეურნეობის მნიშვნელოვან პროდუქციაზე. ის გაანგარიშებულია იმგვარად, რომ მან უზრუნველყოს გარანტირებული დონის შემოსავალი რათა მიღწეულ იქნას გაფართოებული კვლავწარმოება. რეალიზაცია ფერმერული პროდუქციის ხდება საბაზრო ფასით, რომელიც შეიძლება იყოს გარანტირებული ფასზე მაღალი, დაბალი ან მისი ტოლი. თუმცა წლის ბოლოს (ზოგჯერ წლის განმავლობაში საავანსო გადახდით) ფერმერი ღებულობს სხვაობას გარანტირებულ და საბაზრო ფასს შორის თუ ეს უკანასკნელი მეტი დაბალია. ამგვარად, სწორედ გარანტირებული ფასი წარმოადგენს ფერმერისათვის, საბოლოო რეალიზაციის ფასს.

გირავნობის ფასი (განაკვეთი) – გირავნობის ფიქსირებული ფასით ფერმერი აბარებს სასაქონლო-საკრედიტო კორპორაციას გირაოს სახით მის მთლიან პროდუქციას მაშინ, თუ საბაზრო ფასები არის გირავნობის ფასზე დაბალი. ამასთან, 9 თვის განმავლობაში ფერმერს უფლება აქვს გამოისყიდოს დაგირავებული პროდუქცია (ამასთან თუ ამ პერიოდის განმავლობაში მსოფლიო ფასი აღმოჩნდება გირავნობის ფასზე დაბალი, მაშინ, ფერმერს უფლება აქვს ჩაბარებული პროდუქცია გამოისყიდოს მსოფლიო ბაზრის ფასით, ამით ფერმერი ღებულობს სუფთა მოგებას გირავნობის ფასსა და მსოფლიო ფასს შორის არსებული სხვაობის შედეგად). ამ

ვადის გასვლის შემდეგ კი ფერმერი კარგავს უფლებას ამ საქონელზე, ხოლო ფერმერი მასზე ლეზულობს ფულად კომპენსაციას გირავნობის ფასით შენახვის დანახარჯის გამოკლებით. გირავნობის ფასი წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე გარანტირებული ფასის ქვედა ზღვარს.

საინტერესოა ევროკავშირის პრაქტიკაც. იქ არსებობს 3 სახის საფასო მხარდაჭერა – **მიზნობრივი, დოტაციური და დამატებითი ფასები**. მიზნობრივ ფასებს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ყოველწლიურად განსაზღვრავს და ამტკიცებს მხოლოდ აგრარული საქონელმწარმოებლების გაერთიანების თანხმობით. წლის განმავლობაში ეს ფასები შეიძლება კორექტირდეს ინფლაციის გათვალისწინებით. მიზნობრივი ფასის დგინდება უკეთესი პირობების რაიონების სოფლის მეურნეობის მწარმოებლების თვითღირებულების კალკულაციის საფუძველზე. უარესი პირობების რაიონებისთვის გათვალისწინებულია დოტაციები. დოტაციური ფასები იმავე პროცედურებით მტკიცდება, როგორც გარანტირებული ფასები, მაგრამ მხოლოდ ექსპორტზე გამავალ სოფლის მეურნეობის პროდუქციისთვის. ამასთან, თუ ფერმერი აწარმოებს საექსპორტო პროდუქციას დოტაციურ ფასზე მაღალი ფასით, მაშინ, ზარალს მას არ უნაზღაურებენ. უფრო მეტიც, თუ ის აჭარბებს საექსპორტო კვოტით გათვალისწინებულ მოცულობას, სიჭარბე არ ექვემდებარება დოტაციური ფასით გადახდას. სახელმწიფო კვოტის ზემოთ წარმოებული პროდუქციისთვის გათვალისწინებულია დამატებითი ფასები, რომელიც იცვლება საშინაო ბაზარზე ცალკეულ აღებული რეგიონის მიხედვით არსებული სიტუაციის შესაბამისად.

შემოსავლების საფასო მხარდაჭერა შეიძლება განხორციელდეს როგორც აღნიშნული მეთოდების დახმარებით, აგრეთვე, სუფთა ეკონომიკური, საბაზრო მექანიზმის გამოყენებით – მოთხოვნის გაზრდით. მოთხოვნის გაზრდა შესაძლებელია მიიღწეს შესყიდვითი ინტერვენციით, შემოსავლების გაზრდით, საგარეო ბაზ-

რების ათვისებით და სხვ. შეიძლება ცალკე გამოვყოთ აგრარული პროტექციონიზმი.

შესყიდვითი ინტერვენცია ეს არის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მთავრობის მიერ ორგანიზაციული შესყიდვა, რომელიც მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსების გზით აგრარული საქონელმწარმოებლებისთვის შემოსავლებისა და მოგების აუცილებელი დონის შექმნით, გაფართოებულ კვლავწარმოების უზრუნველყოფასთან ერთად, მიზნად ისახავს სახელმწიფოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მასშტაბილიზებელი ფონდებისა და მატერიალური რეზერვების შექმნას და ამით სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფას.

საქართველოში მიზანშეწონილია ფასებისა და შემოსავლების რეგულირების (ასევე შესყიდვითი ინტერვენციის) განხილული პრაქტიკის დანერგვა. მისი გამოყენება აუცილებელია საწყის ეტაპზე, რამდენადაც ჭარბწარმოებამ, რომელიც სასურველი კლიმატური პირობების შემთხვევაში სავარაუდოდ მოჰყვება სოფლის მეურნეობის მხარდაჭერის გატარებულ ფრანგმენტულ ღონისძიებებს, აგრარულ ნაწარმზე ფასის (ამასთავე შემოსავლების) მიხედვით არაელასტიური მოთხოვნის პირობებში, შეიძლება ფერმერების დაგეგმილი მოგება ზარალად გადააქციოს.

უნდა აღინიშნოს, რომ შესყიდვითი ინტერვენციების განხორციელებისთვის აუცილებელი იქნება პირველ რიგში სახელმწიფო შესყიდვების კანონში ცვლილებების შეტანა და სახელმწიფო შესყიდვების წარმოებისას ადგილობრივ აგრარულ ნაწარმზე პრიორიტეტის მინიჭება უცხოურთან შედარებით.

რაც შეეხება შემოსავლების გაზრდას, ის საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკის დახმარებით უნდა განხორციელდეს. კერძოდ, მის ერთ-ერთ მიმართულებას უნდა წარმოადგენდეს ეფექტური სოციალური პროგრამების გატარებისა და გადასახადების დიფერენცირების გზით (საშემოსავლოს დაწესება ოჯახის შემოსავალზე და მისი განაკვეთის შემცირება დაბალშემოსავლიან ოჯახებისთვის, დღგ-ს შემცირება სასურსათო საქონელზე და

სხვ.) სოციალურად ნაკლებად უზრუნველყოფილი ადამიანების გადახდისუნარიანობის მხარდაჭერა და ამით სამომხმარებლო მოთხოვნის სტიმულირება. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც უცხოური გამოცდილება ადასტურებს, მაღალი გადახდისუნარიანი მოთხოვნის დონე არ წარმოადგენს აგრობიზნესის მომგებიანობის გაზრდის გარანტიას. ასევე აუცილებელია აგრარული სფეროსთვის საგადასახადო პრეფერენციების დანესება დიფერენცირებული სახით რეგიონული ნიშნით.

მნიშვნელოვანია ისეთი საკითხის გადაჭრა, როგორიცაა დარგის ინოვაციური უზრუნველყოფა – ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა და მის საფუძველზე რესურსტევადობის შემცირება, შრომის მწარმოებლობის გაზრდა. მართალია საწყის ეტაპზე ვერ მოხდება მასშტაბური სამეცნიერო კვლევების წარმოება, თუმცა უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს მსოფლიოს მიღწევების ადგილობრივ პირობებზე „მორგება“ და ფერმერებამდე მისი „მიტანა“. ამისათვის აუცილებელია სახელმწიფომ შექმნას ქმედითი, პრაქტიკულ შედეგებზე ორიენტირებული სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების, ლაბორატორიების, საკონსულტაციო დანესებულებების ერთიანი ქსელი.

ქმედითი ნაბიჯები უნდა გადაიდგას კონკურენციის გაძლიერებისა და მონოპოლიების შეზღუდვის მიმართულებით. პირველ რიგში უნდა დასრულდეს ენერგომატარებლების; ენერგეტიკის; აგროქიმიკატებისა და პესტიციდების; აგროსასურსათო სავაჭრო ქსელების და აგრარულ სექტორთან დაკავშირებული სხვა სფეროებში მონოპოლიური ბატონობა.

აგრარული სექტორის მხარდაჭერის ვერც ერთი ღონისძიება ქმედით შედეგს ვერ გამოიღებს, თუ არ მიიღ-

ნევა გასაღების უცხოური ბაზრების მოძიება-ათვისება. როგორც პრაქტიკამ აჩვენა, ქართული აგროსასურსათო პროდუქციის პოტენციურ მასიური გასაღების ბაზრად ისევ პოსტსაბჭოთა ქვეყნების (უპირველესად რუსეთის) ბაზრები რჩება. რამდენადაც, მიუხედავად სხვადასხვა განვითარებული ქვეყნის მხრიდან (აშშ, ეკ) პრეფერენციების განსაკუთრებული რეჟიმების შემოთავაზებისა ამ ქვეყნების ბაზრებზე ქართულმა აგროსასურსათო პროდუქციამ ფართო გასაღება ვერ ჰპოვა. ამ კუთხით სიტუაციის გამოსწორების ალბათობა არც თუ დიდია – ამდენად, ორიენტაცია აღებული უნდა იქნეს ტრადიციული გასაღების (მათ შორის უპირველესად რუსეთის) ბაზრებზე.

გარდა აღნიშნული პრინციპებისა, აგრარული პოლიტიკის გატარებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ბაზრის დაცვასთან (მათ შორის ხარისხის კონტროლთან) დაკავშირებული პრობლემა. როგორც მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების ერთ-ერთ მთავარ პირობას წარმოადგენს პროტექციონიზმი. სწორედ ის წარმოადგენს ბაზრის, და მაშასადამე, დარგის საფასო და შემოსავლიანობის მხარდაჭერის ერთ-ერთ ქმედით მექანიზმს. ამგვარად, აუცილებლად მიგვაჩნია სახელმწიფოს საგარეო-ეკონომიკურ პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი კორექტივების შეტანა.

ზვიად ბეშკენადე, სოციალურ მეცნიერებათა (ეკონომიკა) დოქტორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოწვეული პროფესორი

MACROECONOMIC ASPECTS OF RISING EFFICIENCY OF AGRARIAN SECTOR

Summary

Zviad Beshkenadze - Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Doctor of Social Sciences (Economy), Associated professor

In the work there are discussed direct and indirect factors of low efficiency of agrarian sector. From the direct reasons there are analyzed such factors as are: low level of concentration, backwardness of real and social infrastructure, technological backwardness in agrarian field, high prices of energy resources, disparity of prices between agrarian and other products. From indirect reasons there are analyzed factors as are: backwardness of processing industry of agricultural products, agrarian mechanical engineering, agrochemical industry and other related fields, monopolization of trade network, unprotection of the market and others. There is separately analyzed such reasons as are: gaps in macroeconomic policy (monetary-credit, budgetary- taxation, foreign- economic), antimonopoly regulation and others.

In the work there are discussed main directions of planned and current government programs of agrarian sector and there are analyzed how they can support in solving problems in the field. There are substantiated and offered specific proposals to improvement of agrarian policy. Among them the most important is the price policy in order to make correspondence between prices and industrial costs, to achieve parity of prices and regulate incomes of farmers. It's essential to establish target and mortgage prices. Also, there is substantiated applying of purchase interventions at the beginning as overproduction, which may follow supposedly to support of fragment arrangements of agriculture, may turn profit into loss. Also, there is offered taking different arrangements.